

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2008 VASARIO 2 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 23 (5)

Pastabos pačiam sau

Receptas mokytojų ligoms gydyti

Šnekučiuojantis Vilniaus inteligentų draugijoje apie Lietuvoje lyg paukščių gripas plintančius mokytojų streikus, vienas iš pašnekovų pasakė: „Mokiniai tingi mokytis, mokytojai tingi mokyti“. Lyg tęsdamas tą mintį, Kauno technologijos universiteto gimnazijos direktorius Bronislovas Burgis, kalbėdamasis su „Lietuvos žinių“ korespondente, pasiūlė išeitį iš dabar susiklosčiusios Lietuvos švietimo padėties. „Reiktų atleisti daugybę mokytojų, kurie senokai išjungę variklį ir visiškai nebesistengia, nebesidomi naujovėmis, nekelia kvalifikacijos, rašo su gramatikos klaidomis, tačiau mes juos laikome mokykloje, nes nėra kuo pakeisti... Dabar matau tik vieną galimybę: staiga pakelti mokytojų atlyginimus, iš naujo visus atestuoti, atleisti netinkamus ir už didelę algą nusamdyti tinkamų, sumažinus, pabrėžiu, daugybę nereikalingų mokytojų, universitetų, mokyklų, kolegijų“. Direktorius du kartus pakartojo žodį „daugybę“.

Direktorius žino, ką sako. Nemokšos mokytojai labiausiai ir rėkia dėl mažų atlyginimų, grasindami streikais, o tai reiškia, kad jie skriaudžia savo mokinius, nes užtaiso jiems savaitei ar dviem žinių bado dietą. Jie seka paskui politikuojančią, sau populiarumo ieškančią suskilusios mokytojų profsąjungos vadovą lyg viščiukai paskui perekšlę vištą, net nesusimąstydami, kokią žalą daro mokymo procesui, kokią skriaudą iš tų streikų patiria jų mokiniai. Anot B. Burgio, „jei kas patikrintų visus moksleivius, ką gi jie iš tikrųjų žino, ką moka, pasidarytų baisu. Matome olimpiadų žvaigždes, tuos lyderius, juos pagiria Vyriausybė, Prezidentas, bet turime ir dešimtis tūkstančių moksleivių, kurie nieko nemoka, nesimoko, ir niekam tai nerūpi. Turime ir tūkstančius studentų, kurie neva studijuoja aukštojoje mokykloje, bet nei jie studijuoja, nei žada studijuoti, nes universitetui apsimoka turėti tuos studentus“.

Taigi mokykloje ir universitete gimdomi tik statistiniai vienetai, TV laidos „Klausimėlis“ herojai, skaisčiaveidžiai berneliai ir mergužėlės, kurie prieš televizijos kamerą nemirkčiodami kalba nesąmones iš geografijos, istorijos, ekonomikos, kultūros sričių, lyg būtų kokie debilai. O gal jie ir yra debilai, streikuojančių mokytojų „produkcija“, už kurios gamybą iš Vyriausybės, valstybės, o realiai kalbant, – iš mūsų, mokesčių mokėtojų, reikalaujama milijonų litų. Reikalauja tinginiai ar nemokšos mokytojai, kuriuos išauklėjo sovietinis ateistinis Pedagoginis institutas, kurie dabar auklėja panašius į save. Gink Dieve, to nepasakysi apie visus mokytojus, bet streikuoti eina ne patys geriausieji... Tie iš tikrųjų moko savo mokinius.

Pedagogų institutą eidavo tie abiturientai, kurie kitur netikdavo. Tarp daugybės to instituto auklėtinių pasitaikydavo mokytojų iš pašaukimo, nes kiekvienoje taisyklėje yra išimčių. Švietimo ministerija dabar stengiasi numaldyti tos daugybės pyktį ir grasinimus streikais, keldama atlyginimus, išmokėdama šimtus milijonų iš valstybės biudžeto. Ir dar išmokės, kad tik nutildytų, gražiuoju susitartų. Bet kodėl iki šiol nėra vienas švietimo ministras neišdrįso paklausti: ar jūs verti tų milijonų? Tų didesnių atlyginimų? Ar jūsų dejonės dėl pernelyg didelių krūvių nėra tik akių dūmimas, stengiantis pateisinti savo neveiklumą, negabumą, nes iš mokyklos išeina nemokšos mokiniai?

„Tai gali padaryti tik labai ryžtinga valstybė ir tikrai ne pati švietimo sistema“, – daro išvadą prestižinės Kauno gimnazijos direktorius B. Burgis. Ir priduria: „Galiu įtarti, kad yra lobistų, kurie siekia gauti klientų“. Taip į nešvarius politinius žaidimus įtraukiami mokytojai, kuriuos atestavus paaiškėtų, kad grasinimais streiku pučiamas didelis muilo burbulas.

Marius Simaniškis

Kitame numeryje:

- Valdo Papievio proza.
- Stasio Kuzmos skulptūra.
- Mažoji anketa: Martynas Marcinkevičius.
- Apie J.K. Karaziją. II dalis.

Dalia Mataitienė. Užgavėnių Morė. Scenografijos detalė.

Nuotraukoje – Lietuvių folkloro teatro spektaklio „Scenos vaizdeliai“ (režisierius Povilas Mataitis), vaidinto 1978 metais Rumšiškėse, Liaudies buities muziejuje, prisiminimas. Lyg užrašas ant seno atviruko. Lyg sapne prabėgantis vaikystės metų šešėlis.

Morė – viena iš Užgavėnių „teatro“ veikėjų. Greta Lašininio ir Kanapinio, greta Gavėno. Etnologas Libertas Klimka sako, kad Morė – mitinė būtybė, simbolizuojanti piktą žiemos dvasią. „Žiema, žiema, bėk iš kiemo“, – skanduodavo mūsų protėviai, o gal dar ir tėvai, tampydami Morę, kurios viena koja pritvirtinta prie rogių pavažos, o kita prie rato. Pavaža simbolizavo žiemą, ratas – pavasarį. Taip keistai judėdama šiaudinė Morė mosuodavo rankomis, kuriose buvo įsprausti spragilai. Švaistydamosi spragilais ji paspragindavo per arti prie jos prilindusius kaimo mažus ir didelius gyventojus, visiems sukeldama smagaus juoko. Baigiantis šiam spektakliui, po to, kai Kanapinis (pavasaris) nugalėdavo Lašininį (žiemą), Morę nustumdavo nuo kalnelio, nuskandindavo upe lyje arba sudegindavo. Kad išnyktų piktos žiemos kerai. O Gavėną, šiaudinę pamėklę, išvydavo į Kuršo kraštą. Ir, susiveržę diržus, pasiruošę gavėnios metui, imdavo laukti pavasario...

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1 psl. Marius Simaniškis. Receptas mokytojų ligoms gydyti.
- 2 psl. Lidija Šimkutė. Eilėraščiai.
- 3 psl. Perpetua Dumšienė. Sakralaus moteriškumo puoselėtoja.
- 4 psl. Domas Kaunas. Išeivijos bibliofilas Justinas K. Karazija.
- 5 psl. Mažoji kultūros anketa — Aldona Ruseckaitė.
- 6 psl. Ona Voverienė. Lietuvės moters tapatybė.
- 7 psl. Jolanta Budriūnienė. Dviejų knygų recenzijos.
- 8 psl. Libertas Klimka. Šulinių meistrai ir šulinio dvasios.

Redaguoja Aldona Žemaitytė

aldaze@gmail.com

Eilėraščiai iš būsimo dvikalbio poezijos rinkinio „Mintis ir uola“/ *Thought and Rock*“

Lidija Šimkutė

MEDŽIŲ KAULAI

*Mėnulis šaltai šviečia
ant baltų kaulų
Tu Fu*

Neono klyksmai

apakina
išvargintą upę

žmonės sustoję
gyvenimo greitkelyje

*Surask man darbą
duok man gryno oro*

palikite paukščiams erdvės

Laiptinės tamsoje

blausioje NYC gatvėj
pasigirdo balsas

*Ei, nori užsirūkyt kanapių
kad susuktų tau galvą*

raudonai dažyti laiptai
išsilaisvina iš ugnies
gelžbetoniniame *East Village*

kur juodoji magija miega
ant juodos odos, baltos odos
tatuiruotos odos
ir ant skustagalvių

iš kanalizacijos
dvokiantys garai
pakilo iš miesto
verdančio vidurio

Paukščiai klykia

pelenuose

jų pilnos lietaus akys
laukiančios kada
juos apgaubs
didžiulis mėlynas lukštas

staiga
žaibas perskelia
paukščio kaukolę

skrieja pilkos plunksnos

Dvilytis velnias

po Manhattan'o dangumi
sapnuoja
nakties vaivorykštės

jis stebi
angelus
sūkuriuojančius
lietuje
ir kalbančius
kita kalba

Ji eina

apsirengusi mėlynų
svogūnų žieve

medžių kaulai
kranksi žaliøj saulėj

akmenų žolė
raižo laiptus

jai kopiant
kalno kaulais

Suplyšęs aitvaras

medžio viršūnėj
stebi
apdriskusią lėlę
prie medžio kamieno

muilo burbulai
vaivorykštauja kapuose
sustingusioj gamtoj

mes sėdim ant tvoros
pakilus nerimui
jaučiam užmirštų
veidų virpulį
bijodami nežinomybės
atspaustos sapne

Debesys nusileidžia

niūriam rudeny

vėjas išdraiko
knygos lapus

nejaukus klyksmas
perskėlė veidrodį

stiklo šukės
išsibarsto sienose

Kai mirštame

daugelį sykių
ir gyvename
daugelį gyvenimų

lengvai užsimiršta

kuris buvo kuris
ir
kas buvo kas

kartais
užsimiršę

prisimename

Manhattan.

Jono Kuprio nuotr.

Galerijos vadovė Jolanta Šmidtienė prie savo kūrinio iš parodos „Angelių šėlsmas”. Rymano Penkausko nuotr.

Sakralaus moteriškumo puoselėtoja Apie galeriją BALTA

PERPETUA DUMŠIENĖ

Tekstilė yra didžioji mano gyvenimo meilė, paguoda ir suraminimas, švelnumo ir grožio šaltinis. Aš prisimenu, kokia išdidi būdavau, kai vaikystėje močiutė leisdavo sėstis į stakles ir pamokydavo austi ką nors nesudėtingo, bet jau vien sėdėti staklėse buvo taip garbinga, tarsi moterų karalystės soste. Gal todėl taip mėgstu apsilankyti Kauno tekstilinių ir dailininkų gildijos galerijoje. Esu ištikima jos gerbėja jau nuo įsikūrimo (2002). Nekeisdama savo įpročių, ir 2008-uosius pradėjau malonių vizitų į atšiauriame pasaulyje taip mielą teritoriją. Jau pats galerijos pastatas yra supamas labai geros aplinkos – Valančiaus gatvė Kaune tarsi upeliukas teka ir sujungia galingas gamtos ir kultūros upes. Ji prasideda nuo erdvės, kuri yra Nemuno ir Neries santakos vartai ir veda pro Arkikatedrą baziliką Rotušės aikštės link. Toje žavingoje gatvelėje daugybė mažų galerijų, Sakralinės muzikos mokykla, Kardinolo Vincento Sladkevičiaus memorialinis muziejus, daug jaukių kavinukų. Kai patenki į šią erdvę, pasijunti pakylėtas, keistai lengvas ir netgi laimingas. O pravėrus galerijos duris ir iš viso patenki tarsi į visai kitą pasaulį, su kitais dėsniais. Tikrai, tai sakralaus moteriškumo karalystė.

Kai galerija tik įsikūrė, joje buvo nedidelė parodų salė ir jauki tekstilės dirbinių parduotuvėlė. Manau, kad ne tik man apsilankymas galerijoje tapdavo švente. Aplankiau čia daugybę parodų. Gildija savo parodų salėje pristato tekstilinių kūrybą, visuomenei rengdama pastovias personalines ir grupines Lietuvos bei užsienio meistrų parodas. Čia eksponuojami darbai atspindi Lietuvos tekstilėje vyraujančias dvi kryptis: tradicinę ir eksperimentinę. Kaip ritualas – iš pradžių paroda, o paskui apsilankymas tekstilės gaminių parduotuvėje, kuri pratęsdavo parodos nuotaiką. Lengvo šilko tapyti šaliai, šilko ir vilnos gėlės, visi įmanomi papuošalai pačiai moteriai ir jos namų aplinkai.

Vėliau galerija pradėjo išeiti už savo pastato sienų ir ėmė puošti miesto viešąsias erdves. Ne kartą Kalėdų ir Velykų proga Valančiaus gatvėlė pavirsdavo žmonių gausiai lankoma parodų sale po atviru dangumi.

Dar po kurio laiko galerija ėmėsi ir edukacinės funkcijos. Joje pradėti rengti įvairūs kursai, seminarai, studijos. Jeigu pradėtume juos visus smulkiai vardinti – tai į puslapį tikrai netilptų. Todėl apibendrintai paminėsiu tik svarbiausius – tai *tapybos ir piešimo kursai, tapybos ant šilko kursai, audimo kursai, meninio siuvinėjimo ir karoliukų vėrimo kursai, rankdarbių kursai*. Seminarai – *klasikinės veltinės* (pagrindai), *apimtinis velti-*

nis pažengusiems), kombinuotas veltinis (... su šilku, medvilne), *figūrinis veltinis* (karkasinis su adata), *šilko dekupažo technologija, konceptualūs daiktai* (netradicinės medžiagos ir priemonės), *modernūs aksesuarai, tapyba ant šilko* (pagrindai), *tapyba ant šilko* (pažengusiems), *rytų šilko grafika ir kt.*

Jau antri metai veikia ir Suaugusiųjų tekstilės meno mokykla. Jos programa sudaryta taip, kad per vienerius mokslo metus išmokstama meno pagrindų ir raiškos būdų, tokių kaip piešimas, tapyba, kompozicija, koloristika, vėliau pasiūlomos tekstilės meno technologijų studijos, kurios vyksta atvirose meno dirbtuvėse, pasirinkus norimą sritį ir dėstytoją. Baigus šią mokyklą, išduodami diplomai, metų pabaigoje surengiama studentų diplominių darbų paroda. Stojant į šią mokyklą, nebūtina turėti patirties meno srityse, tereikia noro išbandyti save, išmokti patrauklių technikų, susirasti bendraminčių, norėti ne tik tobulėti, bet ir atsipalaiduoti. Galima pastoviai ir nesimokyti, o tiesiog už tam tikrą mokestį užėti į puikiai įrengtas technologines dirbtuves ir pasigaminti konkretų meno dirbinį pačiam sau.

Taip jau yra, kad tekstilės menu daugiausia domisi moterys, tad galerijoje jos kuria ne tik meno dirbinius, bet ir savąjį pasaulio modelį – gražų, švelnų, spalvingą, jaukų. Daug idėjų ateina į galvą lankantis galerijoje. Visuomet čia stengiuosi atsivesti ir savo bičiules, o jau viešias iš kitų šalių – tai būtinai. Tegul pasigėri reto grožio sala. Vykdamą į kitas šalis ir dovanų iš galerijos mėgstu nupirkti.

o o o

Šiuo metu Tekstilinių ir dailininkų gildijos galerija jau turi ir pavadinimą BALTA. Iš tiesų – viskas šventiškai balta – sienos, švytinčios baltos grindys, baldai. O ir dvasine prasme – ta spindinti giedra baltuma tokia kontrastinga šių metų visuomenės madoms – juodoms kalėdinėms eglutėms, juodiems eglių žaisliukams ir kitai bandomai garbinti juodumai.

Bet palikime svarstymus ir pirmiausia užsukime į dabar veikiančią parodą. Tai galerijos vadovės dailininkės Jolantos Šmidtienės autorinė paroda „Angelių šėlsmas”. *Erdvinio siuvinėjimo kompozicijos* technika sukurti angelai tarsi sukuriuoja kaip kosminiai galaktikų ūkai, kaip galinga kosminė kuriamoji jėga. Spindi galerijos baltuma,

Portretas su siūlų kamuoliais.

Galerijos BALTA fasadas (Kaune, M. Valančiaus gatvėje).

Perpetuos Dumšienės nuotraukos.

bet ji ne sterili, ji gyva ir šilta, ypač meistriškai sukurta apšvietimas daugiaplaniams erdviniam tekstilės darbams suteikia ir nenusakomą daugiasprasmumą. Ypatingo grožio kupinas parodos baigiamasis darbas, jame į erdvinį siuvinėjimą įkomponuota ir labai daug siuvinėjimo *rišėlje* technika. Dailininkė Jolanta sako, kad paroda „Angelių šėlsmas” jau turi ir jos laukiančią nuolatinę ekspozicijos vietą – tai Domeikavos bažnyčios krikštyklos erdvė. Tikrai, geresnio sprendimo ir negalima buvo sugalvoti.

Jolanta Šmidtienė pasakoja, kad 2003 m. jos autorinė paroda buvo surengta ir Jungtinėse Amerikos Valstijose (Čikagos M. K. Čiurlionio galerijoje). Parodos lankytojai žavėjosi kūrinių, menininkės kruopštumu, kantria moteriškumo dovana, kuri reikalinga kurti tekstilei. *Erdvinio siuvinėjimo kompozicijos* technika – tai Jolantos Šmidtienės autorinė technika, kurta daugelį metų, už ją dailininkė priimta ir į Anglijos siuvinėtojų gildiją. Galerijos dailininkės yra nuolatinės *Tarptautinės tekstilės bienalės* organizatorės bei dalyvės. □

Išeivijos bibliofilas Justinas K. Karazija

DOMAS KAUNAS

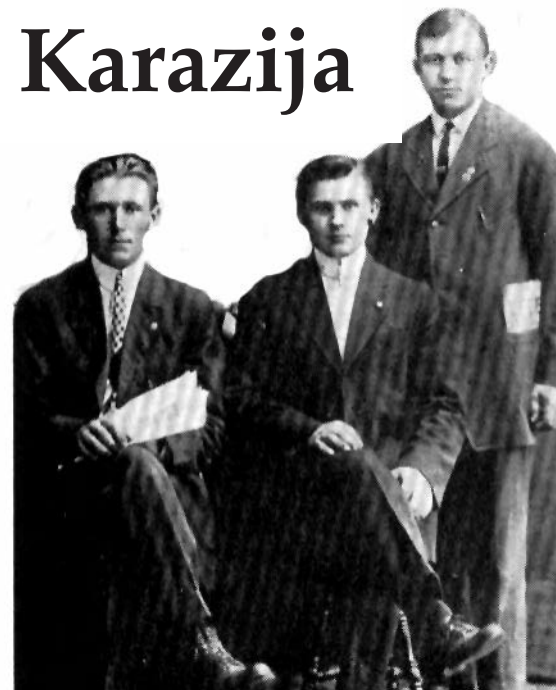
Praėjusių metų rugsėjyje Vilniaus universitete prof. Domo Kauno iniciatyva ir rūpesčiu buvo surengta tarptautinė konferencija „Rankraštinis ir spaudos paveldas, išsaugojant Lietuvos ir kitų Baltijos šalių išeivijos tautinį tapatumą“. Vieną pagrindinių pranešimų skaitė konferencijos organizatorius prof. D. Kaunas. Straipsniui adaptuotą tekstą spausdiname, manydami, kad tai paskatins pirmųjų „bangų“ išeivijos palikuonis labiau rūpintis savo tėvų kultūriniu palikimu.

Išeivijos bibliofilijos tyrimuose pasiekta ne daug. Jiems stinga intereso ir mokslo jėgų. Tik gilesnis knygotyriminkas įstengtų nurodyti keletą su bibliofilijos kultūra sietinų vardų. Minint juos, beveik visais atvejais būtų kalbama apie Tėvynei sugrąžintus arba padovanotus rašytinio ir spaudos paveldo turtus ir jų aukotojus. Dosniausi buvo medicinos gydytojai. Aleksandras M. Račkus dar prieškariu į Lietuvą atvežė turtingą numizmatikos ir dokumentinės medžiagos apie išeivijos visuomeninį gyvenimą rinkinį, kurio pagrindu buvo įkurtas Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus istorijos skyrius, pokariu Vaclovas Dargužas (Šveicarijoje-Andreas Hofer) Vilniaus universitetui padovanavo Lietuvos senosios kartografijos kolekciją, dr. Kazys Pemkus – spaudos ir rankraščių rinkinį, kartu su kopijomis siekiantį 60,000 vienetų, diplomatas Albertas Gerutis – dokumentų archyvą. Dailininkas Kazys Varnelis iš emigracijos į nepriklausomybę atgavusią Tėvynę grįžo su didžiulės vertės asmeniniu meno muziejumi, kuriame yra ir

apie 7,000 retų spaudos leidinių. Jo pagrindu įkurti Kazio Varnelio namai – muziejus. Dėl po mirties paliktų gausių bibliotekų ir vertingo paveldo rinkinių dažnai prisimenamas velionis čikagietis Jonas Dainauskas ir Vokietijoje užsilikęs Povilas Rėklaitis. K. Varnelis ragina atrasti Vincą M. Stulpiną. Jo bibliofilinė veikla apskritai nepastebėta. V. M. Stulpinas buvo vienas iš pirmųjų Amerikos ateivių, įgijęs aukštąjį išsilavinimą. Dirbo Čikagos verslo ir teismo įstaigose, aktyviai dalyvavo lietuvių visuomeninėje veikloje. Lituanistinės bibliotekos ir LDK žemėlapių rinkinio likučius K. Varnelis užtiko jau po bibliofilo mirties ir juos iš įpėdinių įsigijo. Dabar relikvijos yra Vilniuje: name – muziejuje užima kelias spintos lentynas. Knygos daugiausia XX amžiaus pradžios, lietuviškos ir lituanistinės, paženklintos V. M. Stulpino autografais ir antspaudais. Turtingas asmeninės bibliotekos ir kolekcijos sukaupė Pranciškus M. Juras, Antanas Milukas ir kiti išsilavinę dvasininkai. Savo kolekcionavimo ir bibliofilijos tikslų išeiviai siekė įvairiais būdais, dažniausiai, priklausomai nuo fizinių galimybių ir materialinių išteklių, pirkdami tarptautinėje antikvarinėje rinkoje, bendraudami su žymių lietuvių veikėjų asmeninių bibliotekų paveldėtojai, lankydamiesi didelių ir mažų miestų lietuvių emigrantų namus. Paveldo kaupimas buvo ypač rezultatyvus pokariu į JAV atvykus nepriklausomybės metu išugdytai inteligentų kartai. *Pirmuosius žingsnius pradėjau padedamas a. a. prof. J. Puzino, kuris pats buvo enciklopedininkas, didelis knygų mėgėjas. Supažindino su kitais knygų mėgėjais, kartu važinėjom po valstijas, po pažįstamus ieškodami senienų. Ropšdavomės į palėpes, rausdavomės tarp popierinio šlamšto ir atrasdavome vertingų knygų*, – prisiminė K. Pemkus. Ši veikla, išnaudojant šiuolaikiškus kolekcionavimo būdus ir bendravimo formas, tęsiama ir dabar. Vienas aktyviausių jos dalyvių yra Čikagos lietuviškos radijo stoties „Studija R“ vedėjas Raimundas Lapas.

Šie vardai ir minėta veikla rodo, kad bibliofilija buvo prieinama daugiausia išsilavinimą ir materialinę gerovę pasiekusiems asmenims. Be abejo, bibliofilų būta ir kituose išeivių socialiniuose sluoksniuose, tačiau jie dėl įvairių priežasčių liko nepastebėti. Bibliofilai neturėjo sąlygų bendrauti, nes lietuvių bendruomenė buvo gana uždara. Jai buvo sunkiai prieinamas amerikiečių dvasinis ir kultūrinis pasaulis. Pirmosios bangos ateiviai atsiribojo nuo pokario ateivių. Be to, šie pirmiausia rūpinosi duonos ir namų reikalais. Bibliofilijos idėjos nepasiekė spaudos. Nebuvo kam rašyti, nors net ir nedidelis periodinis, skirtas bibliofilams leidinytis būtų atlikęs svarbų bendraminčių vienijimo ir sąjūdžio plėtros vaidmenį. Nesant palankių sąlygų kolektyvinei raiškai, bibliofilija tapo knygos mėgėjų vienišų gyvenimo būdu. Jie knygą laikė adoravimo objektu, padedančiu išlaikyti intelektualinį ir dvasinį aktyvumą, tautinį tapatumą, sekti Tėvynės įvykius ir kurti jos ateities perspektyvą.

Prieš dešimt metų – pažymint pirmosios lietuviškos knygos 450 metų sukaktį – turėjau palankią galimybę savaitę laiko praleisti Putname ir bendrauti su tenykščiais aukštos kultūros žmonėmis. Knygų pasauliui atstovavo medicinos daktaras Juozas Kriaučiūnas ir kunigas Rapolas Krasauskas. Jiems padedant, nuodugnai apžiūrėjau Amerikos lietuvių kultūros archyvą (toliau – ALKA), kaupiau medžiagą Mažosios Lietuvos lietuvių kultūros istorijos tema, iš bibliotekos dubletų fondo atsirinkau keliolika knygų, kurios netrukus – R. Krasausko rūpesčiu – paštu pasiekė mano namus. Šiame archyve užtikau ir Justino K. Karazijos (Worcester, Mass.) asmeninės bibliotekos, padovanotos ALKAI, leidinių sąrašą ir parsivežiau jo kopiją. ALKOS bibliotekos dubletų lentynose Karazijos knygos išsiskyrė ir išore: originaliais, knygrišio rankų darbo įrišimais, kurių viršeliams panaudotos patvarios, estetiškos spalvų

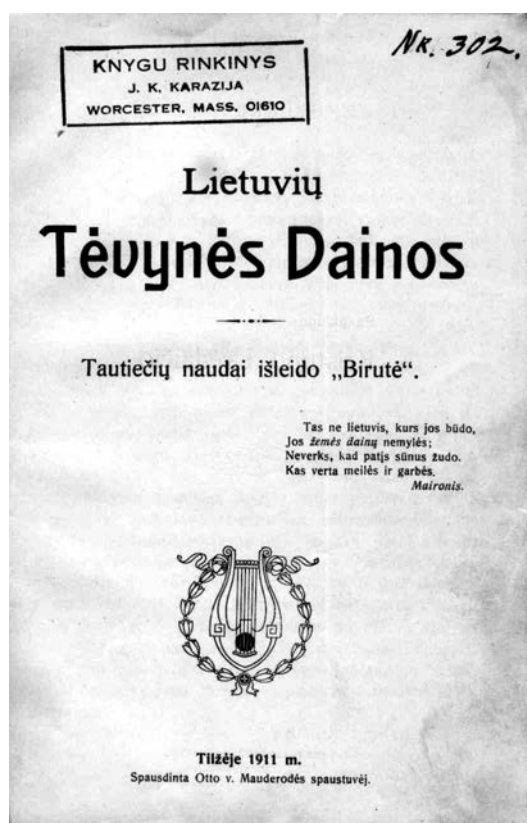
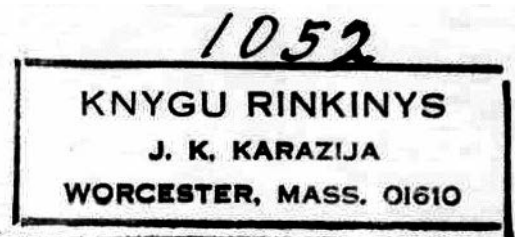

Išeivių spaudos platintojai ir mėgėjai: J. K. Karazija (kairėje), Petras Dėdinas ir Pranas Lavinskas.

ir faktūros medžiagos. Visos knygos iš vidaus pažymėtos savininko antspaudu ir ranka įrašyta pavarde.

Užsimojus sužinoti daugiau, naujos ir patikimos medžiagos apie Karaziją ir jo biblioteką paieška nebuvo rezultatyvi. Vienas svarbesnių šaltinių yra bibliofilo bičiulio, savarankiškai prisilavinusio angliakasio Prano Lavinsko mėgėjiška išeivių periodinių leidinių bibliografinė apžvalga *Amerikos lietuvių laikraščiai, 1879-1955* (1956). Šioje gerai apipavidalintoje ir paties autoriaus lėšomis nedideliu tiražu išleistoje knygoje yra įdėta Amerikos lietuvių periodikos darbuotojų apžvalga „Trys didieji spaudos platintojai“. Joje Lavinskas save tik pamini, Petrą Dėdiną pristato keliais sakiniais, Karaziją apibūdina išsamiau, piešdamas šiltą draugo portretą. Jame įkomponuotos ne tik svarbiausios biografinės žinios, bet ir pabrėžiami bendraminčio nuopelnai socialdemokratų judėjimui, bendradarbiavimas lietuviškoje spaudoje ir pasiekimai ją platinant. Žinios pakartotos jau nepriklausomoje Lietuvoje rengtame biografių žinyne *Jungtinių Amerikos Valstijų lietuviai* (t. 1, 1998 m.) Karazijos biblioteka liko nepastebėta. Ji tapo svarbiu orientyru tik Vilniaus universiteto knygotyriminkams pradėjus rengti biografių žodyną *Lietuvos knygos veikėjai*. Šiame veikale Karazija apibūdintas kaip bibliofilas. Žinias svariai papildė Karazijos sūnaus (pasirašė Richard J. Karazija). 1998 m. liepos 9 d. angliškai rašytame laiške jis atsakė į mano pateiktus klausimus. Tarpininkas buvo dr. J. Kriaučiūnas. Gautas atsakymas buvo pakankamai išsamus, tačiau bibliofilo sūnus tęsti susirašinėjimo nepanoro, todėl šis kai kurių papildomų žinių galėjęs duoti korespondentinis ryšys nutrūko. Įpėdinis nutolęs nuo išeivių lietuviškos veiklos.

/.../. Bibliofilo šaknys – kupiškėnų Karazijų giminė. Ji gausi ir plačiai pasklidusi, davusi iškilių asmenybių: mokslininkų, švietėjų, pedagogų, politikų, valstybės veikėjų. Nemaža jų laikėsi socialdemokratinę pažiūrą. Justinas gimė 1892 m. rugsėjo 5 d. dabartinio Kupiškio rajono Mazgeliškio (kai kas klaidingai rašo Mazgeliškių) vienkiemyje, daugiavaikėje šeimoje. Apie tėvus radome tik žinių nuotrupas, tačiau galima spėti, kad Kajetonas (1831-1912) ir jo antroji žmona Marcijona (1859-1941) Karazijos buvo bent kiek pasiturintys ūkininkai, supratę švietimo svarbą ir leidę vaikams mokytis. Vyrėlesnis Justino brolis Povilas Karazija (1887-1955) pradinį išsilavinimą įgijo Šiauliuose, profesinį mokytojo ir buhalterio cenzą – Sankt Peterburge, tarpukariu aktyviai veikė Lenkijos okupuotoje Vilnijoje: mokytojavo lietuvių gimnazijoje ir mokytojų seminarijoje, redagavo kelis lietuvių laikraščius, buvo Lietuvių mokslo draugijos bibliotekininkas. Už lietuvišką veiklą lenkiškoji administracija Povilą suėmė ir 1937 m. išsiuntė į nepriklausomą Lietuvą. Joje dirbo Vytauto Didžiojo kultūros muziejuje (istorijos skyriaus vedėju) ir jo pagrindu pokariu įkurtame Čiurlionio dailės muziejuje, paskelbė monetų lo-

Alberto Niemannio dainynas: Lietuvių Tėvynės dainos (1911)

bių tyrinėjimų, redagavo *Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus metraščio* 1-ąjį tomą (1941), paliko nebaigtą rašyti veikalą apie Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės pinigus ir Kupiškio istoriją. Visi rašiusieji jį vadino bibliofilu. Povilas sukaupė didelę lituanistinę biblioteką, kuri po jo mirties perduota Lietuvos mokslų akademijai. Jaunesnysis Justino brolis Feliksas (1897-1976) įgijo aukštąjį išsilavinimą. Mokėsi Sankt Peterburgo ir Panevėžio gimnazijose, dirbo Švietimo ministerijoje, Lietuvos universitete studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą, šį dalyką dėstė Kauno vokiečių gimnazijoje, pokariu – Aukštesniojoje technikos mokykloje. Jaunystėje rinko ir paskelbė liaudies dainų (*Tautos ir žodžio* 1-ajame tome, 1923). Kaip Justino, taip ir Povilo bei Felikso asmenybės aprašytos lietuviškuose enciklopediniuose leidiniuose, tačiau kitų Mazgeliškio Karazijų vaikų vardai žinomi tik iš šiais laikais giminės įpėdinių parengto genealogijos medžio. Glaudžiausia buvo Justino ir Povilo interesų sąsaja, užsimezgusi dar tėviškėje. Jį stiprėjo platinant socialdemokratų spaudą.

Justinas 1910 m. gruodį atvyko į Ameriką ir įsikūrė netoli Bostono esančiame palyginti nedideliame Worcesterio mieste Massachusettso valstijoje. Jame praleido visą gyvenimą. Mieste vyravo

pramonė, tačiau nestigo ir humanitarinės kultūros įstaigų: veikė universitetas, kolegijos, muziejai, galerijos ir bibliotekos. Lietuvių bendruomenė buvo gausi (1965 m. – apie 10,000 asmenų) ir darbšti. Kūrėsi ir nyko įvairių ideologinių orientacijų ir praktinių tikslų ateivių organizacijos, chorai, teatrai ir mokyklos. Bibliotekas turėjo Susivienijimo lietuvių Amerikoje 57 kuopa, Lietuvių socialistų 40 kuopa, Pilnųjų blaivininkų 25 kuopa. Karazija jau 1911 m. įstojo į Lietuvos sūnų draugiją, minėtas Susivienijimo ir Socialistų kuopas, 1912 m. išrenkamas į jų valdybas, ėjo sekretoriaus ir išdininco pareigas. Dvidešimtmetis jaunuolis energingai dalyvavo kultūros renginiuose, vaidino, dainavo „Aido“ chore, rašė laikraščiams. Anot sūnaus Richardo, tėvas dirbęs žemės ūkyje, krautuvėje, kepykloje ilgiausiai, iki pat pensijos. 1917 m. vedė Pauliną Pupyte (Pupis), turėjo tris vaikus: Ernestiną, Richardą ir kūdikystėje mirusį Edvardą. Šeima 1940 m. nusipirko namą (82 Harlem Str.) ir jame nugyveno iki paskutinių amžiaus dienų. Justinas mirė 1991 m. kovo 24 d., palaidotas Worcesterio Vilties kapinėse (Hope Cemetery), žmona – 1992 m., sulaukusi 95-erių. Be dviejų vaikų, paliko penkias anūkes ir du proanūkius. Įpėdiniai pirmtakų atminimą saugo, tačiau giminės šaknimis nesiremia. Matyt, tai

bendras tolstančių išeivių kartų likimas.

Išeiviskajame Karazijos knygų pasaulyje galima apčiuopti dvi laiko atkarpas. Pirmoji tęsėsi nuo atvykimo Amerikon iki pensijos valandos. Jai būdingas sunkus kasdienis darbas ir jaunatviškos energijos kupina aktyvi visuomeninė veikla. Bendravimas su spaudos žodžiu grindžiamas leidinių platinimu, straipsnių ir eilėraščių rašymu laikraščiams, parama visuomeninėms bibliotekoms, skaitymu priešokiais. Tuo metu klostosi asmeninės bibliotekos pradmenys. Brandžiausias laikotarpis, paženklintas sustiprėjusiu polinkiu bibliofilijai, 1957-1977 metai. Postūmį davė su pensijiniu amžiumi susijusi asmeninė laisvė ir ryšium su chruščioviniu atšilimu atsinaujinęs ryšys su Tėvyne. Jį užbaigė atsisveikinimas su asmenine biblioteka: paskutinė sąrašė įrašyta knyga datuota 1976 metais, prasidėjo derybos dėl viso rinkinio perdavimo ALKAI. Tuo metu Karazija jau buvo sulaukęs 85-rių. Visą amžių atidžiai sekė Lietuvos ir pasaulio įvykius ir apie juos uoliai rinko spaudos iškarpas, iš visur nurašinėjo patikusius įvairių autorių eilėraščius ir dainas, pats bandė eiliuoti. Kartu su biblioteka ALKON yra patekę net keli tokių iškarpų ir rankraščių albumai.

Tęsinys kitame numeryje

Mažoji „Kultūros“ anketa

Pradedame spausdinti aktualiai temai skirtus tekstus – anketą, į kurią atsakyti kviečiami kultūros, meno, mokslo žmonės, politikai, neabejingi tam, kas pripildo prasmės seną posakį: ne vien duona žmogus sotus.

ALDONA RUSECKAITĖ

Poetė, prozininkė, Lietuvos rašytojų sąjungos narė, Maironio lietuvių literatūros muziejaus direktorė, Tarptautinės muziejų tarybos (ICOM), Lietuvos muziejų asociacijos valdybos narė. Išleido knygas: „Liūdesys kaip sekmadienis“ (lyrika, 1995), „Akmeninis obuolys“ (apysaka, 1997), „Vieniųjų vyninė“ (novelės ir eilėraščiai, 1998), „Angelų prieglauda“ (lyrika, 2000), „Laikiniai amžinai“ (lyrika, 2002), „Sidabro sodai“ (apysaka, 2004), „Bėk, kiele, bėk“ (lyrika, 2006) – už šią knygą paskirta J. Aisčio literatūrinė premija.

Leidinio „Salomėja Nėris. Archyvai“ (2004) įvado autorė ir viena iš sudarytojų, leidinio „Maironio lietuvių literatūros muziejus. Istorija ir rinkiniai“ (2007) teksto autorė ir sudarytoja.

Aktyviai bendradarbiauja kultūrinėje spaudoje. Remdamasi archyvine muziejaus medžiaga, parašė keliasdešimt straipsnių ir pranešimų literatūros klausimais. Svarbiausi jų – apie Maironį, V. Mačernį, S. Nėrį, A. Kniūkštą, P. Babicką, P. Višinskį, J. Keliuotį, S. Santvarą, Bern. Brazdžionį, J. A. Jūragį ir kt. Dalyvauja mokslinėse konferencijose Lietuvoje ir užsienyje.

– Kokia Jūsų nuomonė apie Lietuvos ir lietuvių kultūrą? Ar ji pakankamai gyvybinga, kad atsilauktų prieš jos krantus ardančią kosmopolitinę kultūrą, apsemiančią vis daugiau pasaulio?

– Manau, kad Lietuvos kultūra šiuo metu yra pakankamai gyvatinga. Kai galvoji apie įvairias kultūros, meno sritis – viskas dar stipru. Iškilios dainų šventės, visokios amatų dienos – saugo kultūros paveldą. Savitas teatras, garsūs, pasaulyje žinomi režisieriai; dailininkai, skinantys laurus užsienyje; muzika – kiek daug talentingų dainininkų ir muzikantų. Garsūs ir fotografai, ir rašytojai, kurie dalyvauja Europoje Knygų mugėse. Tad kultūros potencialas yra gana stiprus. Kita kalba, jog visiems trūksta finansų, jog kultūrininkų algos mažiausios, todėl daug dalykų paremta pačių žmonių begaliniu entuziazmu ir užsispyrimu. Lietuvoje mėgstame kartoti, jog nėra bendros kultūros politikos; taip kategoriškai teigti negalime – yra gairės.

Tačiau aš matau kitą pavojaingą pusę – ar mes patys Lietuvoje saugome, trokštame, populiariname, didžiujamės savo kultūra? Jaunimas jau dažnai abejingas liaudies menui, tautiniams rūbams. Ką formuoja televizija, ta galinga jėga, surenkanti daugiausia žiūrovų balų, laikraščiai, žurnalai? Arba kriminalai, arba „garsių“ žmonių kedenami skudurai... Kultūrai lieka kažkokie „pakraštėliai“. Visada nušiuorstu, kai nacionalinės TV laida „Panorama“ savo žinias pradeda vagies, benamio ar kokio padegėlio istorija, kai laikraščių pirmieji puslapiai vėlgi paskelbia skandalus, baisybes, smulkmę – viską, kas turėtų atsidurti paskutiniuose puslapiuose. Jaunam žmogui (ir ne tik) sunku suprasti, kas yra svarbiausia, kas tikroji kultūra, kas valstybės pamatas ir egzistencija. Žmonėms reikia padėti susigaudyti – juk kiek kauniečių suplūsta į Pažaislio muzikos ar Operetės festivalius, kai jie organizuojami, ugdoma muzikinė kultūra. Jeigu jaunoji karta liks tik vartotojiška, jeigu jai nebus perduodamos pagrindinės vertybės – pavojus kosmopolitiniam tvanui užplūsti tikrai iškilis. Manau, neišvengsime ir to, jog kultūra eis komercijos linkui – tada daug kas niveliuos ir praras tautinį savitumą.

2007 metais mane pradžiugino įdomus reiškinys – buvo poeto Maironio gimimo 145-osios metinės. Nesidomėjo Lietuvoje tuo jokia televizija, nei radijas, tuo tarpu užsienio lietuvių bendruomenės – Šveicarijoje, Hamburge, Sankt Peterburge rengė konferencijas, netoli Liucernos pritvirtinta Maironio atminimui lenta. Emigrantai lietuviai nori atrasti savo šaknis. Toli nuo Tėvynės vertybės įgyja lyg kitą spalvą, lyg naujai atrandamos. Šitie daly-

kai labai svarbūs – visur jaustis lietuviu ir netgi didžiutis savo kultūra, istorija.

– Kas Jums šiandien atsispindi Jūsų vaikystės veidrodyje, ką ilgiausiai išsaugojote iš jos kaip savo gyvenimo esmę?

Iš kaimo vaiko patirties pirmiausia liko šventės – Kūčių vakaras su paprastais valgiais, su eglute, papuošta vata, rojaus obuoliukais ir saldainiais, su tėvo žodžiais, mums, vaikams – mylėkite vienas kitą ir viskuo dalinkitės. Linksmos Kalėdos su kvepiančiais pyragais. Velykos, kai visa šeima eidavo rytą į bažnyčią, paskui pareidavome klegėdami kartu su kaimynais – bendrumo jausmas. Vasario 16-oji – tyli diena, kai tėvai kalbėdavo apie Nepriklausomybę. Žinojome, jog tėtis siuntė savo seseriai į Sibirą maišus miltų – ji maišydama juos su liepų lapais išmaitino tris vaikus ir grįžusi bandė mano tėčiui apkabinti kojas... Visiems buvo toks sukrėtimas. Dėl to žinojome apie Sibirą, tremtį. Mama pasakodavo apie pokarį, kaip vakare ateidavo stribai, paryčiais partizanai – širdys išdrebėdavo, kad jie nesusitiktų. Bet mano tėvai formavo ir kažkokį platesnį požiūrį, nemėgo nieko vienpusiškai teisti. Tėtis labai nekentė kolūkių, beveik tyčia susilaužė ranką ir nė dienos nedirbo kolūkyje. Taigi – mes nebuvome „tarybiniai“ vaikai. Kai prasidėjo Atgimimas, aš viską žinojau ir stebėjausi, kad kiti mano amžiaus žmonės iš naujo atradinėja Lietuvos istoriją. Gaila, abu tėvai Nepriklausomybės nesulaukė.

Meilė gamtai, išžiūrėjimas į gyvulį, paukštį – motina kalbėdavosi su gyvuliais. Todėl verkdavau baisiausiai, kai vilkai suplėšydavo avelę ar lapę išpjaudavo vištas. Pagarba visokiai gyvybei. Motina buvo ašis, apie kurią sukosi mūsų namai – ypatinga švara, tvarka, gėlynai, audiniai, siuvinėjimai, kažkoks gyvenimo aiškumas be verkšlenimų ir ai-manų, nors anksti liko našlė. Dėmesys senam žmogui, elgetai – paliepdavo nunešti kaimė kokiems senukams ar ubagėlei maisto.

Dainos. Liaudies dainos, partizanų. Giminės, susirinkę pas mus po atlaidų, daug dainuodavo. Literatūra irgi iš vaikystės – mano senelė, tėčio teta, mokėjo daug pasakų, dainų, mudvi buvome didelės draugės; mama vakarais skaitydavo J. Biliūną – abi verkdavome, o tėtis, po malimo ar kitos talkos gurkšnodamas su kaimynais butelaitį, pastatydavo mane, dar priešmokyklinukę, ant kėdės ir aš deklamuodavau eilėraščius – jam būdavo išdidu, nes visi klausydavo.

Daugybė dalykų atsispindi iš vaikystės veidrodžio – kai ko net neįmanoma išvardyti žodžiais... Tai visas gyvenimo pamatas, ant kurio vėliau statai, ką jau pats sugebi. □

Lietuvės moters tapatybė

ONA VOVERIENĖ

Tautinė tapatybė visose valstybėse kinta priklausomai nuo geopolitinių ir vietinių politinių veiksmų, ir kiekvienas istorinis tautos ir valstybės raidos periodas įneša savo pataisas ir į tautinės tapatybės dinamiką. O žmogaus tautinė tapatybė yra kur kas labiau priklausoma nuo asmenybės vertybinių orientacijų dinamikos, kintant tautinei tapatybei. Šiame straipsnyje dėl jo ribotos apimties apsiribosiu lietuvių moters tapatybės analize istorijos raidoje. Neturėdami istoriografinio žvilgsnio į problemą, negalėsime žengti ir tolesnio žingsnio – apibrėžti tapatybės.

Mokslo istorija rodo, kad rašytiniuose paminkluose seniausias įrašas apie lietuvių ir lietuvių moters tapatybę yra datuotas 1800 metais. Vokiečių keliautojas istorikas C.P. Heilsbergas, daug kartų buvęs Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų Europos šalių, apie lietuvių išleistoje knygoje „Lietuviškas-vokiškas ir vokiškas-lietuviškas pasaulėvaizdis“ rašė: „Lietuvis yra vidutinio vaisingumo, tauriai galvojęs, filantropas, narsus... Jis patenkintas savo buitimi, myli tėviškę, nemėgsta gausių susirinkimų, draugysčių su svetimais... Jis gerbia savo tėvų tikybą, nors dar nėra visiškai laisvas ir nuo pagoniškų prietarų. Švitimo srityje yra pažangus, pastovus, nebijo sunkumų. Lietuvis iš prigimties yra pastovus, skolina be palūkanų ir nekenčia sukčiavimo... Lietuvaitės – aukštos, šviesiaplaukės, mėlynakės, skardžiabalsės..., geros motinos, buityje išradingos ir tvarkingos... Vokietės turėtų mokytis iš jų darbštumo ir tvarkingumo... Lietuvaitės dora – pati didžiausia vertybė: savo skaistybę jos labai saugo ir gali iškeisti ją tik į vedybinį guolį“ (Heilsberg C. P. Litauish-Deutsches und Deutsch-Litauisches Weltberichte. Buch C. 9 – Millecke, 1800).

Jau po kelių dešimtmečių Lietuvos istorikas Simonas Daukantas „Darbuose senųjų lietuvių ir žemaičių“ kaip ypatingą lietuvių tautos bruožą akcentavo lietuvių moterų patriotizmą. Apie senovės lietuvių jis rašė: „Taip tada ne tik vieni vyriškiai savo kantrybe ir narsybe gynė Lietuvos ūkį, bet ir moteriškosios lygia dalia jos neprietelius savo dorybe ir drąsybe graudino. Aiškiai išpažįstu skaitytojui, jog skaičiau darbus graikų ir romanų, ir kitų giminių, vienok nė kokią giminę taip garbingos mergaitės (Živilės – kunigaikščio Karijoto dukters – O. V.) neradau“ (Cit. pagal V. Daujotytės „Moters dalis ir dalia“ – V., 1992, p. 21).

Danijos mokslininkas, etnologas ir rašytojas Age Meyeris Benedictsenas savo 1895 metais parašytoje knygoje „Lietuva. Bundanti tauta“ (knyga į lietuvių kalbą buvo išversta tik po 100 metų – 1994 m.) apie lietuvių tautą XIX amžiaus pabaigoje rašė: „Ši valstiečių tauta, kurios vos septindalis moka skaityti ir rašyti, pradeda suvokti, jog ji vis dėlto yra tauta, turinti kraštą ir kalbą, kuriuos reikia mylėti... Rodos, kad šydas, šimtmečiais gaubęs ir vos nepasmaugęs lietuvių tautos, buvo sunaikintas karo ir smurto, šimtų tūkstančių žmonių kančios ir karčios tremties, ir dabar ši tauta su savo senomis teisėmis ir jaunatviška energija išvydo aušrą..., kuri pranašauja naują dieną... laisva tauta laisvoje žemėje“ (Benedictsenas A. M. Lietuva. Bundanti tauta. – V., 1994. – p. 17–18). Mokslininko nuomone, patriotizmas yra svarbiausias lietuvių tautos, vyrų ir moterų, mentaliteto bruožas. Jis tikėjo, kad lietuviai – „tai viena iš tautų, kurios žodis skambės daugiabalsiame tautų būryje, kuris po tamsos metų sukurs naująją erą“ (ten pat).

A. M. Benedictsenas rašė ir apie lietuvaiteis. Dažnai lankydamasis Lietuvoje, Sofijos ir Petro Kriaučiūnų kvietimu ir jų namuose, jis stebėjo Plokščių apylinkių mergaites ir pagal jas kūrė tipizuotą lietuvaiteis portretą. Jam lietuvaiteis pasirodė grakščios, darbščios, kvepiančios laukų žolelė-

mis, mokančios daugybę senoviškų gražių lietuviškų dainų ir pasakų, religingos, tačiau tikinčios ir lietuviškos mitologijos veikėjais kaukais, aitvarais, krikščioniškąjį Dievą tapatinančios su pagoniškaisiais dievais ir jų elgesiu, net ir savo audžiamose juostose ir drobėlėse naudojančios daugybę pagoniškų simbolių ir ženklų, apsaugančių nuo visokių burtų ir nelaimių. Su didžiuliu susižavėjimu mokslininkas rašo apie lietuvių kalbą, vadina ją tautos šventove, lietuvių tautą laiko unikalia mitologijos turtingumu. Tačiau su gailėsčiu mokslininkas pastebi lietuvių charakteryje besiformuojančius bjaurius bruožus – polinkį į girtuoklystę ir išgėrus dainuojamas nešvankias dainuškas, pamiršus savo gražias liaudies dainas.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę apie lietuvių tautinę tapatybę irgi pirmiausia prabilo užsienietis, italas žurnalistas ir rašytojas Džiuzepė Salvatorė knygoje „Lietuva vakar ir šiandien“, išleistoje Bolonijoje 1932 metais (antrasis jos leidimas išėjo tik 1992 metais). Jis rašė, kad „moterys visada yra pagrindinis genties išlikimo elementas, tautos gyvybės išsaugojimo garantas“ (Džiuzepė Salvatorė. Lietuva vakar ir šiandien. – V., 1992, p. 112).

Salvatorė ypač daug dėmesio, kaip ir kiti iki šiol apie lietuvių moterų tapatybę rašę vyrai, skyrė somatiniam lietuvių portretui. Jis rašė: „Tipiškai lietuvi moteriai būdingi šviesūs plaukai ir antakiai, vos išsišovę skruostikauliai, nedidelės, dažniausiai mėlynos akys, derančios prie rausvų skruostų... Lietuvių moterys dažniau ir gyviau šypsosi. Jaunos, kol dar neturi nerimo raukšlių, jos beveik spinduliuoja atviraširdiška, tyra šviesa, kuri gali atrodyti vaikiška, nors tokia nėra.“ (ten pat, p. 112–113). Svarbiausiomis lietuvių moters savybėmis D. Salvatorė laiko jos „...igimtą polinkį į paslaptį, nenorą visiškai atsiskleisti, taip kuriant neaiškumo atmosferą, būdo lankstumą, sugebėjimą greitai prisitaikyti prie aplinkybių, polinkį greitai susižavėti“ (ten pat). Šias lietuvių savybes papildė ir bendros tautinei tapatybei būdingos savybės, būdingos ir vyrams, ir moterims: „Tai atkaklumas ir užsispyrimas, siekiant tikslo, kurie per ilgą laiką suformavo šios mažos šlovingos tautos patvarą, jos fizinę ir dvasinę sveikatą“ (ten pat, p. 118).

Moksliniu požiūriu įdomus D. Salvatorės pastebėjimas, kad lietuvių moters tapatybė keitėsi priklausomai nuo epochos ir nuo politinių bei ekonominių pokyčių. „Nepriklausomoje 1918-1930 metų Lietuvoje būtų sunku įsivaizduoti lietuvių dainose apdainuotą santūrią, linkusią rausyti, neišdrįstančią net pažvelgti į savo būsimą vyrą mergaitę, kol jis su jos tėvais neaptarė jos vedybų ir kraičio reikalų“ (ten pat, p. 116). Dabar ji pakankamai aktyvi, kartais drąsiau negu vyrai besinaudojanti savo galimybėmis, siekianti lygių teisių ir gebanti jas apginti kelyje į karjerą. Kaip ir vokiečiai C. P. Heilsbergas bei danas A. M. Benedictsenas, D. Salvatorė, lankęsis daugelyje pasaulio šalių ir susipažinęs su daugeliu tautų, stebėjęs jose vyrų ir moterų santykius, savo knygoje daro išvadą, kad Lietuvoje lyčių santykiai yra draugiški, o tai sunkiai suvokiama kitose, ypač Pietų, šalyse. Jo nuomone, tas reiškinys yra būdingas visoms Šiaurės tautoms, nes čia moterys, ne mažiau negu vyrai turėjo priešintis atšiauriam klimatui, todėl jos „sėkmingai varžosi su stipriąja lytimi ir kovoja su gyvenimo negandomis“ (ten pat, p. 113).

A. J. Greimo lietuvių mitologijos tyrinėjimai parodė, kad šitas D. Salvatorės pastebėtas lyčių draugiškumo fenomenas Lietuvoje, turi galias kultūrinės šaknis. Jo studijoje „Tautos atminties paieška“ pažymima, kad „ypatingą, originalią vietą lietuvių mitologijoje, lyginant ją ne tik su prūsų, bet ir su kitų indoeuropiečių mitologijomis, užima šalia trijų vyriškų dievų ir viena moteriška deivė“. Archajiška lietuvių kalba savo seniausiomis

formomis liudijo moterų ir vyrų lygybę Lietuvoje.

D. Salvatorė savo knygoje pastebėjo, kad kaip tik tuo laikotarpiu Lietuvoje vyrų ir moterų santykių skalėje pradėjo formuotis naujas reiškinys: „Lietuviui vyrui ir tėvui nepatinka kai kurių moterų ekspansyvūs bruožai... Jie tapo įžeidūs“ (ten pat, p. 116). Vyrai pradėjo pavyduliauti moterims, jų sėkmei karjeroje ir labai vieningai pradėjo formuoti įžeidų moters profesionalės įvaizdį, ypač tose srityse, kurias vyrai nuo amžių laikė vyriškomis – politikoje, valdyme, literatūroje. Literatūros kritikoje pradėta dažnai vartoti K. Borutos įvesta paniekinanti sąvoka „Schreibende Frau“. Prof. Vytautas Kubilius, atsiliepdamas į tą K. Borutos akibrokštą, pasišaipė, kad „rašinėjančia poniute gali būti ir vyras, o moteris gali pasiekti ir gelmę, ir viršūnę“ (Literatūra ir menas. – 1983, lapkr. 26.) A. Zalatorius net akcentavo, kad „Tikroji lietuvių grožinė proza ir prasidėjo nuo moters kūrybos“ (Literatūra ir menas. – 1980, kovo 8).

Visai kitokį požiūrį į lietuvių moters tapatybę pasirinko pačios Lietuvos moterys. Lietuvių moters tapatybę jos formavo kaip idealą, kaip siekinį, kokia turėtų būti moteris laisvoje ir nepriklausomoje Lietuvoje. Tas idealus lietuvių moters portretas buvo aktyviai aptariamasis „Lietuvaitėje“ 1910–1914 metais. „Tai – tikinti moteris, Lietuvos patriotė, aukštos krikščioniškos moralės, gerai išauklėta, rūpestinga motina, lygiavertė vyro partnerė šeimoje, visuomenėje... ir politikoje, gera, taupi ir išradinga šeiminkė“. Praėjus daugiau negu 50 metų, žymus visuomenės veikėjas, publicistas, kunigas Juozas Prunskis, patikrinęs šį moters vaizdinį anketine Amerikos lietuvių apklausa ir duomenis apibendrinęs knygoje „Mano pasaulėžiūra“ (1958), konstatavo, kad visiems lietuviams ir vyrams, ir moterims būdingas „gilus religingumas, jo pagrindu sukurta aukšta moralė, dorovingumas ir tautiškumas, grindžiamas dvasine kultūra, lietuvių geraširdiškumas“.

Sovietinės okupacijos metais lietuvių moters portretas pasipildė naujomis savybėmis. Pasak V. Daujotytės „vyriškuoju pradū“, pasireiškiančiu vyrams joms primesta „kova su klasiniu priešu“; „kova už Lietuvą“, „kova už kalbą“, „kova už tikėjimo būdą“. Moteriškasis pradas, kuriame dominuoja meilė, bičiulystė, jausmas, saviidentifikacija, žmogaus supratimas ir gailestingumas, ryšys su gamta – neteko reikšmės. Iš moters buvo reikalaujama priimti ir viešai išpažinti vyriškąją programą – priešą ir kovą. (Daujotytė V. Moters dalis ir dalia. – V., 1991, p. 8). Mokslininkės nuomone, „kur laimi vienareikšmė ideologija, ten visada pralaimi moteris ir kultūra“ (ten pat).

Kokia yra dabartinės lietuvių tapatybė? Turime pakankamai daug humanitarų, sociologų, psichologų, bet dabartinėje visuomenėje sunku įsivaizduoti moters apibendrintą tapatybę be išsamių tyrimų. Spaudoje jau ima rodytis samprotavimų apie šiuolaikinę moterį. Kartais jie labai prieštaringi, eliminuoja vienas kitą, bet svarbu, kad jie jau yra pradėti ir juos mokslininkai jau gali kaupti. Paskelbti Eglės Racevičiūtės, Rūtos Klištės ir kt. straipsniai jau galėtų tapti atskaitos pozicija, pradedant rimtus šiuolaikinės lietuvių moters tapatybės tyrimus. Kol kas minėtų autorių straipsniuose lietuvių tapatybė – išplauta, neturinti tautinio savitumo, kosmopolitinė. Žinoma, pačių autorių ji laikoma „europietiška“. Pasak jų, šiuolaikinė moteris „turi išpuoselėtus namus, kur jaučiasi saugiai ir jaukiai. Darbas tenkina ją ne tik materialiai. Kitaip tariant, ji dirba su ugnele, o ne, kad išgyventų. Dėl sekso nesuka galvos... puoselėja lygiateisius seksualinius ryšius arba savanoriškai pasirenka celibatą. Ryšį su jaunąja karta palaiko per savo vaikus arba per draugų, giminių atžalas, jaunesnius kolegas ir savanorišką darbą su jaunimu. Emociškai ją palaiko draugai ir tėvai. Aktyvi. Buria įvairių sričių (darbo, politikos, religijos ir pan.) bendraminčių grupes ir užsitikrina jų paramą. Ir nė žodžio... apie kaktusų ir katinų auginimą. Jokių skundų ir apmaudo.“ (Moters epocha // Moterys. – 2007, Nr. 9, p. 62).

Tokia, matyt, kai kam labai pageidautina šiuolaikinės lietuvių moters tapatybė. Tik kur su tokia moterimi einame? Ir kur nueisime? □

Primiršti vardai sugrįžta...

JOLANTA BUDRIŪNIENĖ

Išibėgėjus antrajam Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečiui, jau nieko nenustebinsi iki tol tik išėivijoje minėto vieno ar kito rašytojo publikacija ar knyga. Iškilėsių liėuvių egzodo kūrėjų darbai jau seniai sugrįžo į giminė ne tik emigracijoje spausdintais, bet ir naujais atskirų kūrinių ar rinkinių tomis, skaitomi, nagrinėjami bendrojo lavinimo ir aukštosiose mokyklose. Pastaraisiais metais Lietuvos leidėjai imasi ir mažiau žinomų ar šiek tiek primirštų išėivijos autorių vardų. Taip siekiama pateikti skaitytojui kaip galima pilnesnį liėuvių egzodo literatūros vaizdą, pristatyti to laikotarpio žanrų ir tematikos įvairovę, supažindinti su meninio pasaulio raiškos būdais.

Praėjusį rudenį beveik tuo pačiu metu naujais rinkiniais į tėvynę grįžo priėškario Lietuvoje gana garsių kūrėjų pora – rašytoja Nelė Mazalaitė ir poetas, prozininkas, vertėjas, spaudos darbuotojas Juozas Kruminas. Galima sakyti, kad likimas jiems buvo ir žiaurus, ir tuo pat metu gailestingas. Kaip ir daugelis liėuvių rašytojų, 1944 metų vasarą Nelė ir Juozas Kruminai pasirinko tremtinio kelią ir tapo laikiniais Vokietijos pabėgėlių stovyklų gyventojais. Tiesa, Juozui tas laikinas prieglobstis truko iki pat mirties – progresuojant įsisenėjusiai ligai, jis neturėjo galimybių emigruoti į JAV kartu su žmona ir mirė 1951 metų birželio 1 dieną Edmundsthalėje (Vokietija). Nelei Mazalaitėi buvo lemta sulaukti Lietuvos nepriklausomybės (ji mirė 1993 metų spalio 31 dieną), tačiau lankytis giminėje dėl garbaus amžiaus jau neturėjo galimybių. Taigi tik daugiau nei po šešių dešimčių metų Nelė ir Juozas Kruminai grįžo į Lietuvą. Grįžo savo kūryba, geriausiais savo poezijos ir prozos bandymais, sukurtais ikikarinėje Lietuvoje ir emigracijoje.

Nelės Mazalaitės kūrybą reprezentuoja naujoji novelių ir legendų rinktinė **Legendos apie ilgesį** (sudarytoja Žydronė Kolevinskienė. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2007). Knygą sudaro 4-ojo – 7-ojo praėjusio amžiaus dešimtmečių autorės kūryba, tačiau didžioji jos dalis – Vokietijos DP periodu sukurti darbai. Tik novelė *Pajūrio moterys* ir legenda *Dvasia giriėje* atrinktos iš ikikarinių autorės rinkinių. Šie darbai pristato Mazalaitės ankstyvojo laikotarpio neoromantinę kūrybą, atskleidžia autorės meninio vaizdavimo ypatumus, reprezentuoja ją, kaip vieną ryškiausių tarpukario Lietuvos moterų kūrybos atstovių. Pasak rašytojos kūrybos tyrinėtojos ir rinkinio sudarytojos Ž. Kolevinskienės, „galima teigti, kad N. Mazalaitės kūrybos tekstuose bent iš dalies įprasmina nepriklausomybės periodo moters patirtis“ (Kn.: Nelė Mazalaitė. Legendos apie ilgesį. Vilnius, 2007, p. 8).

Kur kas realistiškesni yra emigracijoje kurti autorės darbai. Jie ir sudaro didžiąją rinkinio dalį. Šį laikotarpį pristato kūriniai, atrinkti iš novelių knygos *Apversta valtis* (Nördlingen, 1948) ir legendų knygų *Legendos apie ilgesį* (Freiburg, 1948) bei *Gintariniai vartai* (Chicago, 1952). Pasak to meto literatūros kritikų, legendos yra stipriausia autorės kūrybos dalis. Beveik visos rašytojos legendų knygos yra įvertintos literatūrinėmis premijomis. Todėl tikėtina, kad ir šiandiniui skaitytojui bus įdomu susipažinti su šio savito žanro autorės darbais. Knygoje skaitytojas taip pat ras ištrauką iš 1966 m. parašyto romano *Miestelis, kuris buvo mano* bei pirmą kartą publikuojamą ištrauką iš nebaigto rašytojos kūrinių ciklo *Kaip tūkstantis ir viena*, kurio rankraštis yra N. Mazalaitės archyvinio fondo dalis ir saugomas Vilniaus pedagoginio universiteto Lituanistikos fakultete.

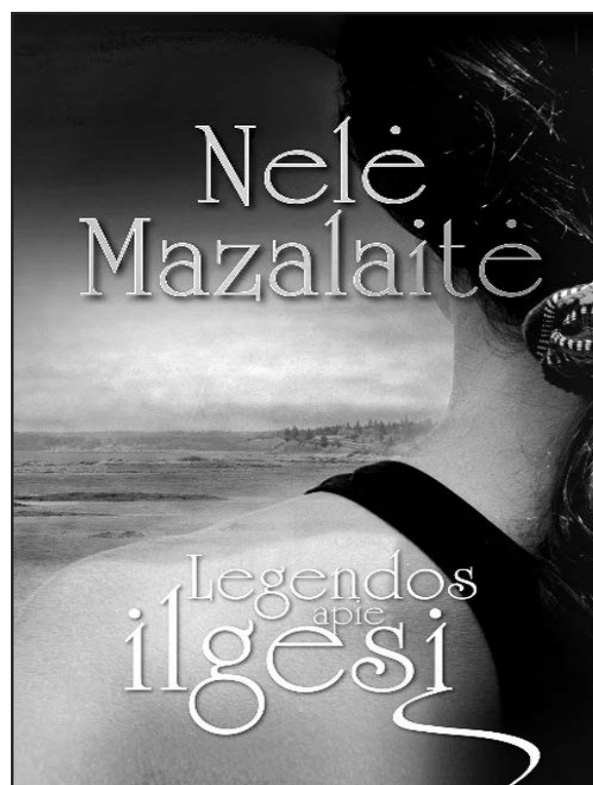
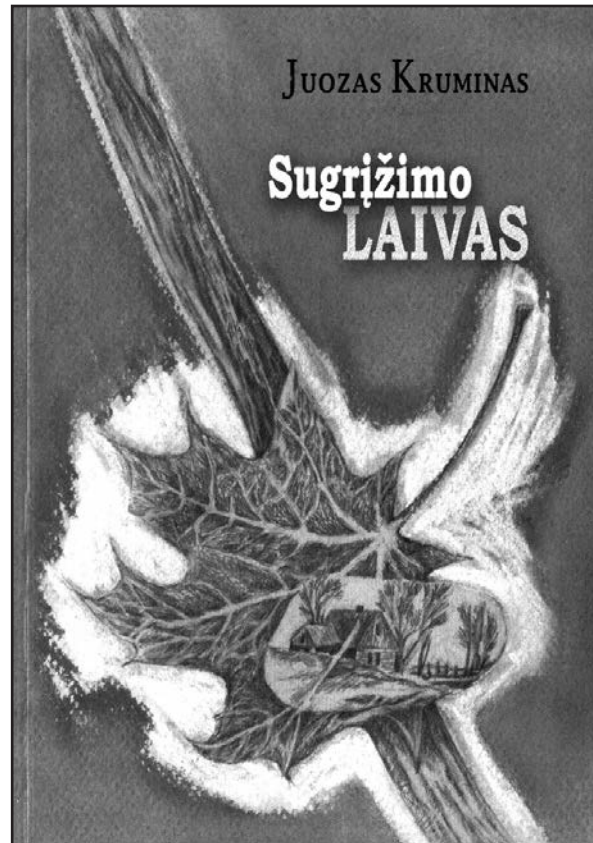
Sudarytojos pastangomis į naująją knygą pavyko atrinkti ryškiausius rašytojos kūrybinių ieškymų pavyzdžius, pateikti skaitytojui įdomiau-

sius trumposios prozos – novelės ir legendos žanro kūrinius. Rinkinio pradžioje spausdinamoje pratarinėje pristatoma rašytojos biografijos ir kūrybos apžvalga, suteikianti papildomų žinių apie autorę, o iš pirmųjų knygos puslapių į skaitytoją svajingai žvelgia ir pati Nelė Mazalaitė... (antrajame knygos puslapyje publikuojama Nelės Mazalaitės ir jos vyro Juozo Krumino nuotrauka iš J. Krumino sesers asmeninio archyvo, 1941 04 05).

Praėjusių metų rugsėjo pabaigoje pasirodė ir Juozo Krumino poezijos rinktinė **Sugrįžimo laivas** (sudarytojas Alfars Pakėnas. Kaunas: Naujasis lankas, 2007). Skaitytojui pristatyta viena iš daugialypės autoriaus kūrybos sričių. Savo talentą jis yra išbandęs ir novelistikoje (šio žanro J. Krumino kūrinių buvo išspausdinta Vokietijos DP laikotarpiu ėjusiam laikraštyje *Žiburiai*, jo paties redaguotame žurnale *Gintaras*, pagrindiniame leidinyje *Katakombos*), atskirais leidiniais yra išėjusi apysaka *Naktis viršum širdies* (Brooklyn, 1950) bei romanas *Šeštasis medis* (London, 1963). Tačiau poezija, kurios pirmieji bandymai siekia Gelvonų progimnazijos laikus, lydėjo kūrėją visą gyvenimą. Pirmasis tarpukario Lietuvoje pasirodęs J. Krumino poezijos rinkinys *Eksperimentai* (Kaunas, 1939), tai, kaip dabar madinga sakyti, bendras jo ir poeto Dano Pumpučio (1913-1980) projektas – ta pačia tema per tam tikrą iš anksto numatytą laiką Kauno Konrado kavinėje sukurti eilėraščiai. Pasak pačių poetų rinkinio įžangoje paskelbto įvado „Mes manome, kad išoriniai veiksniai kuriant turi minimalios reikšmės. Daug didesnės reikšmės turi kuriamojo momento nuotaika“ (Kn.: Kruminas J., Pumputis D. Eksperimentai. Kaunas, 1939, p. 6). Tai novatoriškas ir gal net šiek tiek maištingas jaunų žmonių iššūkis tuometinei kuriančiajai visuomenei. Antrasis J. Krumino poezijos rinkinys *Kibirkštys naktį* (Kaunas, 1940). Jame spausdinamuose eilėraščiuose dominuoja kaimo motyvai, jaučiamas stiprus poeto ryšys su gimtąja aplinka, kartais iš eilėraščių posmų suskamba melancholiškos meilės, persunktos nerimu ir nežinia tema, nesvetimas vienvės motyvas. Šių abiejų rinkinių eilėraščiai perspausdinami ir naujai pasirodžiusioje knygoje. Jame beveik absoliučiai, tik su minimaliomis redakcijomis, pakartoti rinkinio *Kibirkštys naktį* eilėraščiai. Į naująją kūrybos rinktinę pateko ir *Eksperimentuose* spausdinami J. Krumino eilėraščiai. Šiek tiek apmaudu, kad, skaitytojui nesuteikus galimybės lyginti jo ir D. Pumpučio eilėraščius, pirminė rinkinio idėja išblunksta ir originalus poetų sumanymas praranda savo žavesį.

Rinktinėje *Sugrįžimo laivas* spausdinamos ir baladės, pirmą sykį publikuotos 1946 m. tuo pačiu pavadinimu išėjusiame rinkinyje (*Sugrįžimo laivas*, Haffkrug). Tai naujas, tik egzodo periodu kūrėjo išbandytas žanras. Išėivijos kritikų jis buvo sutiktas gana palankiai. „Ne, ne, niekaip negalima pamiršti Krumino baladžių. Jos yra žavios, nemirtingos, vienos iš brandžiausių, ką turėsim su išgyvenimu paskaityti mūsų poezijoje ir kitiems persakyti“ (Kn.: Raila B. Paguoda. I. d. London, 1974, p. 356).

Šalia jau anksčiau rinkiniuose publikuotų eilėraščių, daug vietos skirta ir iki tol tik periodikoje skelbtiems ar rankraščiuose saugotiems poeto kūrybiniais bandymams. Skyriuje *Vėjas gena debesis* skaitytojas ras pluoštą 1939-1943 m. sukurtų eilėraščių. Dar vienas skyrius *Nostalgija* talpina Vokietijos DP laikotarpio J. Krumino poeziją. Ji atrinkta daugiausia iš paties autoriaus redaguoto literatūrinio žurnalo *Gintaras* bei Kauno Maironio liėuvių literatūros muziejuje saugomo poeto asmeninio archyvo. Tai tėvynės, namų ilgesiu persunkta poezija, liudijanti ne tik asmeninius kūrėjo, bet ir daugelio priverstinėje tremtyje atsidūrusių tautiečių išgyvenimus. Šių eilučių autorės įsitikinimu, pastarasis skyrius galėjo būti gerokai praplėstas eilėraščiais, publikuotais gausioje Vokietijos DP

spauodoje. Kažin kada vėl atsiras proga ir finansinės galimybės grįžti prie rašytojo poetinės kūrybos pristatymo. Prisiminus liūdną istoriją su jo romanu *Šeštasis medis*, leidėjų stalčiuose dėl komercinių sumetimų pragulėjusiu bene dvi dešimtis metų, tenka tik apgailestauti, kad šį sykį buvo praleista patogi proga sutelkti į vieną rinkinį rašytojo egzodo periodo poetinį palikimą. Būsimiems J. Krumino kūrybos tyrinėtojams tai būtų buvęs didelis palengvinimas, nes ieškoti autoriaus eilėraščių publikacijų daugiau nei keturiuose šimtuose tuo metu ėjusių periodinių leidinių išties bus nemažas darbas. Tuo labiau, kad ir patys Vokietijos DP periodo leidiniai greitai taps bibliografinė retenybė.

Nepaisant to, skaitytojui, pirmą sykį į rankas imančiam Juozo Krumino eilėraščius, ši knyga padės apžvelgti visą autoriaus kūrybos laikotarpį, tematikos bei vaizduojamojo pasaulio įvairovę, poetinio braižo kitimą. Dailininkės Džiuljetos Ramintos Čebatoraitės pastangomis, rinkinys iliustruotas įvairių laikotarpių J. Krumino ir N. Mazalaitės nuotraukomis, poetą primena ir rinkinyje pateikiamos jo rankraščių kopijos....

Norėtusi manyti, kad Nelės Mazalaitės ir Juozo Krumino kūryba sudomins tuos, kam iki tol šie vardai nebuvo girdėti, o šios knygos bus dar vienas priminimas apie skaudžią tėvynę praradusių kūrėjų dalį, jų pastangas namų ir artimųjų ilgesį, tėvynės laisvės troškimą įprasmiti savitais kūrybiniais ieškojimais. Be galo džiugu, kad, drauge išėję, Nelė ir Juozas Kruminai kartu ir sugrįžo į ilgesingais vardais vadintą savo giminę. Bent knygomis. □

Šulinių meistrai ir šulinių dvasios

LIBERTAS KLIMKA

Praėjusių metų rugpjūtis Lietuvoje vargino nebūdingais vasaros pabaigai karščiais. Buvo tokios tvankios dienos, kad noromis nenoromis prisimindavai priežodį: „Karšta, nors į šulinį lįsk!“ Ta varginanti šiluma, atklystanti prisiminimais iš praėjusios vasaros dienų, atgavina atmintyje vieną iš retų ir įdomių amatų – šulniakasybą. Ji, kaip ir kiti amatai, turi savų meistrystės paslapčių. Ne kiekvienas galėjo tokio darbo imtis. Kaip yra aukščio bijančių, taip ir – gylio. Darbas nelengvas ir pavojingas. Reikia tvirto, ramaus charakterio, nuovokumo. Todėl ir talkininkus meistras rinkdavosi pagal save, ne kokius „pijokus“. O šulinį kasdavo tik pas jam malonų žmogų...

Vieta šulinui parinkti – didelis menas. Vienas vandens artumo požymių – nedirbamoje dirvoje išsikerojusios arklio rūgštynės (rūgtis). Būdavę mokančių vietą šulinui surasti ir su virgule. Tai žilvičio ar lazdyno dvišakis. Ieškotojas suima į delnus po šakelę, o drūtgalis lieka laisvas. Vaikstant po kiemą, jis palinksta žemyn tose vietose, kur arti vandens gysla. Bet toli gražu ne kiekvienas geba su virgule „susikalbėti“, be to ir prityrusiems virgulininkams ne visada sėkmė šypsosi. Senoviškas šaltinio vietos ieškojimo būdas yra toks. Spėjamoje vietoje iš vakaro padedama po kuokštelį vilnų, išpeštų iš senų kailinių. Tie kuokšteliai užvožiami molio ąsočiais ir dar kuo nors šiltai apklojami. Iš ryto žiūrима, kuris bus labiausiai drėgmės prisigėręs; toje vietoje ir kasama.

Jeigu meistrui nepavyks surasti gyslos, teks labai gilų šulinį kasti. Gal ir apskritai neprisikas iki vandens. Tokius atvejus šulniakasys atsimena visą gyvenimą. Dar ir užmokesčio tada negaudavo. Gal pats giliausias šulinys Lietuvoje esąs prie Rykantų bažnyčios, kuri pastatyta ant piliakalnio. Ten į žemę suleisti 44 betono žiedai, kiekvienas 80 cm aukščio, taigi gylis yra daugiau kaip 34 metrai. Gilūs ir Lentvario šuliniai, o nedidelis kaimelis tarp Rykantų ir Lentvario taip ir vadinamas – Bevandeniai.

Gilų šulinį kasant, meistrui trūksta oro, tad pagalbininkai aukštyn žemyn nuolat varinėja tuščią kibirą – ventiliuoja. Būna ir taip, kad dugne susirenka nuodingų dujų, – jeigu netoli esama kokios pelkės. Prityręs meistras prieš darbą į kibirą įsodina vištą ar katę ir nuleidžia žemyn. Ištrauks pridususią – pavojinga; tada imeta uždegtą popierių – teisšprogsta.

Meistras sunerdavo pušinių smalėkų rentinį – antžeminę šulinio dalį. Viduje turėtų likti maždaug metras pločio, metras ilgio. Trumpu kastuvėliu pakasdavo priešingose pusėse po rentiniu ir pakišdavo po tašelį su išpjautomis įrantomis sujungimui. Tada kitose priešingose pusėse iškasdavo žemę dar dviems tašeliams. Taip rentinys „auginamas“ iš apačios – nebus pavojaus, kad žemės užvirs. Kai pasiekiamas vanduo, pušinius rąstigalius pakeisdavo drebuliniais – tie vandenyje geriau laikosi. Medinių šulinių gylis būdavo 4 – 5 metrai. Nelabai gilius išgrįsdavo ir akmenimis. Tokį, pavyzdžiui, galima pamatyti Maironio tėviškėje Pasandravyje. Dar ir tarpukariu šulinius darydavo iš tradicijos akmeninius; reikėtų tokius išsaugoti kaip krašto įdomybę.

Kai cementas atpigo, šulinio rentinius imta daryti iš betoninių žiedų. Vadino juos įvairiai – gisonais, bonais. Būta dviejų rūšių – kaimiški ir valstybiniai. Šie pastarieji metro aukščio ir metro skersmens, 400 kg. svorio; kaimiški būdavo 20-čia centimetrų mažesni ir siauresni. Šulniakasiai patys žiedų negaminavo, – tai šeimnininko rūpestis. Ar pats nulies, ar nupirks. Meistras tik patikrindavo kokybę. Pavers ant šono ir trenks kūju. Jei skamba kaip varpas – geras. Patį skambiausią leisdavo žemėsna pirmąjį. Ir labai svarbu nenukreivinti kasant, tik tada žiedai gerai „eina“ gilyn. Jei gruntas lengvas – keletas dienų ir šulinys iškas-

Nuotrauka iš L. Klimkos asmeninio archyvo.

tas. O jeigu molis, darbas gali užtrukti ir mėnesį, ir ilgiau. Dar blogiau, jeigu pasitaikytų „plavūnas“ – toks labai birus gruntas. Kad meistrui dirbant kas nors ant galvos neužkrūtų, saugodavo įstrižai atremta stora lenta. Ženkla parankiniams traukti žemę į viršų meistras duodavęs varpeliu, arba kokių skambiu žodeliu. Išlipti iš šulinio, jei tas iš kaimiškų bonų, galima ir pačiam, atsirėmus nugara, spiriantis kojomis ir prisilaikant už virvės.

Bet štai pasirodė pirmas vanduo, tuoj kviečiamas šeimnininkas, tegu pasidžiaugia kartu. Tą dieną nebedirbama, nes rytoj bus sunkiausia. Meistras juokomis prašydavo šeimnininko „šliūbinio“ kostiumo – kokių palaikių rūbų. Mat teks dirbti iki juosmens vandenyje. Kasama specialia šiupele, kurioje prabadytos skylutės vandeniui išbėgti. Ir vis tiek iš kibiro lašėte laša vanduo meistrui ant galvos. Šulinys bus baigtas, kai vanduo apsems 1,5 žiedo. Tada dugnas pažvyruojamas ir šeimnininkas gali priimti darbą. Drąsų nuleisdavo žemyn, o keliant į viršų, virvė tariamai užstrigdavo, – pameistrai reikalaudavo „patepimo“ – tegu pasižadės gerai pavaišinti. O meistro jau laukdavo iškūrenta pirtelė.

Kad naujo šulinio vanduo būtų skanus, šeimnininkas savo ranka įberdavo keletą saujų druskos. Tikėtina, kad šis paprotys kilęs iš aukojimo požemio vandenų dievybei. Dabar tik vaikus suaugę gąsdina Maumu – baidykle, gyvenančia šulinyje. Tegū jie nesiartina prie rentinio. Jaunamartė senoviškais papročiais po pirmarčio ant rentinio padėdavo savo išaustą juostą – reikia prisijaukinti šulinio dvasią. Mitologijoje šulinys – tarsi langelis į anapusinį pasaulį. Štai pasakoje našlaitę piktąji pamotė įstūmė į šulinį. Ir nieko blogo jai neatsitiko: rado ten žydinčias pievas, šviečiančią saulutę ir sutiko ten močiutę, jau seniai apleidusią šį pasaulį. Štai kodėl sakoma, kad iš gilaus šulinio ir dieną žvaigždės matomos...

Šulinys kitados padėjo protingiems žmonėms išmatuoti žemės skersmenį ir sužinoti, ant kokio „rutuliuko“ gyvename. O buvo taip: III amžiuje prieš Kristų mokslas labiausiai klestėjo Egipte, Aleksandrijos mieste, ten įsteigęs Muzeoną, mokslo ir menų centrą. Jo bibliotekos tvarkytoju buvo graikas Eratostenas, matematikas ir geografą, enciklopedinių žinių žmogus. 240-aisiais metais prieš Kristaus gimimą jo draugas pirklys papasakojo, kad Sienos mieste stebėjo, kaip saulė vidurdienį apšviečia net giliausių šulinių dugną. Ir tas miestas yra tiksliai į pietus nuo Aleksandrijos, taigi ant to paties dienovidinio. Į jį veda karavanų kelias palei Nilą; žemė ten aukso vertės, todėl nuo seno būdavo kuo tiksliausiai matuojama. Todėl Eratostenas žinojo, kad atstumas tarp Sienos ir Aleksandrijos yra 5 tūkstančiai stadijų, apie 800 kilometrų. (Beje, iš Antikos ilgio mato stadijos, lygios šimtui penkiasdešimt aštuoniems su puse metro, yra kilęs ir stadiono pavadinimas, ir jo dy-

dis.) Tada Eratostenas saulės laikrodžiu išmatavo, kiek Aleksandrijoje saulė vidurdienį būna nukrypusi nuo zenito. Pasirodo, viena penkiasdešimtąja dalimi apskritimo. O Sienoje vidurdienį ji yra zenite. Vadinas, platumų skirtumas tarp šių miestų yra 7° ir 12 min. Jį padauginus iš atstumo tarp Sienos ir Aleksandrijos ir surandamas žemės spindulys. Tikrasis jo didumas šiuolaikinio mokslo duomenimis – 6378 km.; Eratostenas apsiriko tik pora šimtų kilometrų; rezultatas tiesiog nuostabus, juk gautas neturint jokių matavimo prietaisų. Stebėtina proto jėga! Sienos miestas šiandien vadinamas Asuanu, ten Nilas pertvertas didžiule užtvanka, kurią Egiptui pastatė Sovietų Sąjunga; UNESCO organizacijos pastangomis iš užliejamų plotų atokiau buvo perkelta uoloje iškaltoji nuostabios architektūros ir didžiulės meninės vertės Abu Simbelio šventykla. Lietuvoje saulė prie zenito priartėja tik per 34 laipsnius, ir į šulinį labai nedaug spindulių patenka, jie apšviečia tik viršutinio rentinio vainikus.

O štai keletas liaudiškų tikėjimų, susijusių su šuliniu. Kad vanduo kokio užkrato nepasigautų, o ir apskritai, kad čia kokia nelaimė neatsitiktų, į medinį rentinį šulniakasys sunėrime įkirsdavo kryželį ir įdėdavo pašventintų žolelių – lygiai kaip namą statant. Taip pat sakydavo: neik prie šulinio prikimšta burna, maistą čiaumodamas – varlių vandenyje atsiras. Netinka į svetimą šulinį dirščioti; matyt, šis draudimas turi mitologinę potekstę, nes prie šulinio per žiemos šventes būdavo buriama tos šeimos sėkmė ateinančiais metais. O šv. Kalėdų vidurnaktį vanduo šuliny pavirstas žaliuoju vynu, stebuklinguoju gyvybės vandeniu. Dar toks keistas tikėjimas: jei kas pyktį sodybos šeimnininkui turėjo, stengėsi nemačiomis į jo šulinį geldutę įmesti; tada žmona jam vien dukras gimdytų...

Šulinio sureikšminimas atsispindi daugybėje patarlių ir priežodžių, atėjusių iš senovės. Sakoma: „Prie šulinio – visos kaimo naujienos“, „Į šulinį nespjauk, nes po smerčio reiks visą išgerti“, „Kaip gyveni? – Kaip šuva šuliny: nei išlakt, nei išlipt!“ O kai troboje pritrūkdavo vandens, šaukiama: „Šulinys dega!“ Ir kas nors iš namiškių turi ten bėgti su kibiru.

Įdomios ir mįslės paminint šulinį: „Gili šulinėlė be dugno. Kas?“ Atsakymas – žiedas. „Ant šulinio kranto duonos kampelis?“ arba „Šuliny sūris?“ Tai apie mėnulį. Ir žmogaus būdą galima palyginti su šuliniu: „Man pasakyti paslaptį, kaip akmenį mesti į šulinį“; „Veido menko, bet balsas – kaip iš giliausio šulinio!“, „Žiūri kaip ožys į šulinį“. Ir linksmiau: „Išsidirbinėja kaip šuo šuliny“. Piršlys, girdamas jaunikį: „Jo ūkyje medaus šuliniai, pieno prūdai“... O štai posakis apie merginą: „Paliko pas ūkininką šulinės rankeną sukti“ – tai reiškia, kad ji ir šiemet neištekėjo. Tačiau bene svarbiausiai pasakoma apie darbo išmanymą: „Amatas yra aukso šuliny“! □